

Κωνσταντίνου Ί. Φωτοπούλου

Είσαγωγή στην ιστορία, τή θεωρία και τήν πράξη τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς.

(Ομιλία τοῦ Κωνσταντίνου Ί. Φωτοπούλου, καθηγητοῦ Βυζαντινῆς Μουσικῆς, πού ἔκαμε στό Πανεπιστήμιο τοῦ Ἁγίου Τύχωνος στή Μόσχα κατά τήν ἐκδήλωση Βυζ. Μουσικῆς πού πραγματοποιήθηκε ἐκεῖ ὑπό τή διεύθυνσή του τόν Ἰανουάριο τοῦ 2004).

1. Σέ κάποιο παλαιό χειρόγραφο βιβλίο διδασκαλίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς διαβάζουμε τόν ἐξῆς διάλογο διδασκάλου και μαθητοῦ.

Μαθητής: «Διδάσκαλε, σέ παρακαλῶ στό ὄνομα τοῦ Κυρίου νά μοῦ φανερώσεις και νά μοῦ ἐρμηνεύσεις τά μουσικά σημάδια και εὐχομαι ὁ Θεός νά πολλαπλασιάσει τό τάλαντο πού σοῦ ἔδωσε. Κάμε το ὥστε νά μήν κατακριθεῖς ὅπως ὁ δούλος ἐκεῖνος πού ἔκρυψε τό ἀργύριο στή γῆ, ἀλλά νά ἀκούσεις ἀπό τό φοβερό κριτή : «εὗγε ἀγαθέ και πιστέ δούλε. Στά λίγα φάνηκες πιστός, πολλά θά σοῦ δώσω νά ἀπολαύσεις. Εἴσελθε εἰς τήν χαρά τοῦ κυρίου σου». Διδάσκαλος : « Ἐπειδή ἀδελφέ διψᾶς νά μάθεις, συγκέντρωσε τό νοῦ σου και ἄκουσέ με. Θά σοῦ διδάξω αὐτά πού μοῦ ζητᾶς, σύμφωνα μέ αὐτά πού θά μοῦ ἀποκαλύψει ὁ Θεός».

Μέ τό διάλογο αὐτό καταλαβαίνει κανεῖς ὅτι ἡ Βυζαντινῆ ἐκκλησιαστική Μουσική (τό ἴδιο και ἡ υμνογραφία, ἡ εἰκονογραφία και ἡ ἀρχιτεκτονική) δέν εἶναι μιά αὐθαίρετη μουσική καλλιτεχνική ἐκφραση κατά τήν ὁποία ὁ μουσικός, ὁ ψάλτης μπορεῖ νά δημιουργεῖ και νά αὐτοσχεδιάζει σύμφωνα μέ τήν ἀτομική του ἔμπνευση. Ὁ μουσικοδιδάσκαλος παραδίδει τήν μουσική πού παρέλαβε σάν δῶρο και τάλαντο ἀπό τούς προγενεστέρους διδασκάλους σάν δῶρο και ὁ μαθητής τά παραλαμβάνει μέ προσοχή εὐλάβεια και σεβασμό: Τούς ὀκτώ ἤχους, τίς μουσικές γραμμές, τό συγκεκριμένο τρόπο πού ψάλλονται τά τροπάρια. Ὅλα τούτα ἔχουν παραληφθεῖ ἀπό τούς Ἁγίους Πατέρες, οἱ ὁποῖοι φωτισμένοι ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα ξεκαθάρισαν και ἀπέβαλαν κάθε θεατρικό - κοσμικό στοιχεῖο και υἱοδέτησαν γιά τήν θεία Λατρεία ἐκεῖνες τίς κλίμακες, τούς ρυθμούς και τίς μουσικές γραμμές πού βοηθοῦν τήν προσευχομένη ψυχή νά κατανοηθεῖ και νά ἀγαπήσει τό Θεό. Γι' αὐτό ὁ Γέροντας Πορφύριος, τόν ὁποῖο γνώρισα και πῆρα τήν εὐλογία του ὅταν ἤμουν μικρός, ἔλεγε : « Ἡ Βυζαντινῆ Μουσική δέν ταράσσει τήν ψυχή, ἀλλά τήν ἐνώνει μέ τό Θεό και τήν ἀναπαύει τελείως» (Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν σ.449).

2. Πρίν μιλήσουμε γιά τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής βυζαντινής Μουσικής, τόν πνευματικό τής χαρακτήρα και τό ρόλο πού έχει στή Θεία Λατρεία θά ήταν καλό νά πούμε μερικά στοιχεία γιά τήν ιστορία τής Βυζ. Μουσικής.

Γνωρίζουμε αυτό πού λέγει τό Εὐαγγέλιο ὅτι δηλ. μετά τό Μυστικό Δεῖπνο ὁ Κύριός μας και οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι ὑμνησαν τόν Θεό και πορεύθησαν στό ὄρος τῶν Ελαιῶν (Ματθ.26,30). Ἀλλά και ὁ Ἀπ. Παῦλος μαρτυρεῖ ὅτι οἱ πρῶτοι χριστιανοί ὑμνοῦσαν τόν Θεό μέ ψαλμούς και ὕμνους και ὠδές πνευματικές (Εφ. 5,19). Ἡ μουσική λοιπόν ἀπό τά πρῶτα χριστιανικά χρόνια ἐχρησιμοποιεῖτο στήν Ἐκκλησία. Γράφει και ὁ ἐκκλησιαστικός ιστορικός Εὐσέβιος ὅτι ψαλμοί και ὠδές ἐποιήθησαν «ἀπ' ἀρχῆς ὑπό τῶν πιστῶν εἰς ὕμνον τοῦ Χριστοῦ». Καθώς δέ ἔγραφαν οἱ χριστιανοί ποιητές τούς ὕμνους στήν ἀρχαία ἐλληνική γλῶσσα, χρησιμοποίησαν παράλληλα και τήν ἀρχαία ἐλληνική μουσική πού ἦταν διαδεδομένη σέ ὅλο τόν πολιτισμένο κόσμο. Μεγάλοι Πατέρες τῶν τριῶν πρῶτων αἰῶνων, ὅπως ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ Φιλόσοφος, ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας ὁ θαυματουργός ἔδειξαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τήν ψαλμωδία ὥστε νά εἶναι σεμνή και θεάρεστη.

Ἀλλά και οἱ Ἅγιοι Πατέρες μετά ἀπ' αὐτούς, ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τήν ἐκκλησιαστική μουσική, ἀφοῦ σύμφωνα μέ τήν πρακτική τῶν ἀρχαίων ἦσαν ταυτόχρονο ποιητές (ὕμνογράφοι) και μουσικοί. Ἔτσι ὁ ἱερός Χρυσόστομος γιά νά ἀντιμετωπίσει τούς αἰρετικούς Ἀρειανούς ὁ ὁποῖοι γιά νά πλανήσουν τούς πιστούς Χριστιανούς ἔψαλλαν εὐχάριστους ὕμνους πού διεκήρυσσαν τήν πλάνη τους, συνέθεσε ὠραίους ὕμνους, εὐχάριστους μέ ὀρθόδοξο περιεχόμενο γιά νά τούς ψάλλουν οἱ πιστοί και νά μή παρασύρονται ἀπό τούς αἰρετικούς. Τό ἴδιο εἶχε κάμει και ὁ Μ. Ἀθανάσιος στήν Ἀλεξάνδρεια, ἐνῶ ὁ ἅγιος Ἐφραίμ ὁ Σύρος γιά νά προστατεύσει τούς ὀρθόδοξους ἀπό τούς αἰρετικούς Γνωστικούς, πού χρησιμοποιοῦσαν γοητευτική μουσική, πῆρε στοιχεία ἀπό αὐτή τή μουσική και ἔγραψε ὕμνους μέ ὀρθόδοξο περιεχόμενο. Στίς ἀρχές τοῦ βου αἰῶνος ἔχουμε τόν Ἅγιο Ρωμανό τόν Μελωδό πού μεταξύ ἄλλων ὕμνων γράφει 1000 Κοντάκια και τό 7ο αἰῶνα τόν Ἅγιο Ἀνδρέα ἐπίσκοπο Κρήτης μέ τόν Μεγάλο Κανόνα.

3. Μεγάλη τομή στήν ψαλτική παράδοση κάμει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (676 - 756), ὁ ὁποῖος ἐκτός ἀπό τούς ὑπέροχους ὕμνους πού συνέγραψε, διαμόρφωσε συστηματικά τήν ἐκκλησιαστική μουσική.

Χώρισε τή μουσική σέ ὀκτώ ἤχους : Τό Πρῶτο, τόν Δεύτερο τόν Τρίτο, τόν Τέταρτο, τόν Πλάγιο πρῶτο, τόν πλάγιο Δεύτερο τόν Βαρύ και τόν πλάγιο Τέταρτο και καθόρισε τόν τρόπο γραφῆς τής Μουσικής μέ εἰδικά σημάδια. Ὁ ἱερός Δαμασκηνός περιόρισε τήν αὐθαίρετη, κοσμική μουσική δημιουργία και προτίμησε τήν ἀπλότητα και κατανοητική χρήση τής Μουσικής.

Μετά ἀπό τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό ἀκολουθεῖ μιά μεγάλη σειρά ὕμνογράφων και μουσικῶν : Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Μελωδός, ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, οἱ ἀδελφοί Θεόδωρος και Θεοφάνης οἱ Γραπτοί, ὁ Ἅγιος Ἰωσήφ ὁ Ἰμνογράφος, οἱ μοναχές Κασσιανή και Θέκλα, οἱ Βασιλεῖς Λέων ὁ Σοφός και Κωνσταντίνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ ἱερομόναχος Γαβριήλ και ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης Πλουσιαδηνός. Οἱ δύο μάλιστα τελευταῖοι πού συνέγραψαν και βιβλία γιά τή διδασκαλία τής Βυζ. μουσικής. Αὐτή τήν περίοδο στόν 9ο αἰῶνα μεταφέρεται στή Ρωσία ἡ Βυζ. μουσική . Στό Χρονικό τοῦ Ἰωακείμ γράφεται ὅτι μετά τή βάπτιση τοῦ Ἁγίου

Βλαδιμήρου στό Κίεβο, ό μητροπολίτης Μιχαήλ κάλεσε στό Κίεβο μεταξύ άλλων και κάποιους ψάλτες, ένῳ σέ άλλη ιστορική πηγή, τή Γενεαλογική βίβλο του μητροπολίτου Κυπριανού, διαβάζουμε ότι κατά τή βασιλεία του Γιαροσλάβου του Α΄ ἤλθαν στή Ρωσία τρεῖς ψάλτες πού δίδαξαν στους Ρώσους ἀδελφούς τήν κατανυκτική ψαλμωδία.

4. Κατά τό 12ο αἰῶνα ἔχουμε τόν λαμπρό ψάλτη τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Κουκουζέλη.

Ἀξίζει νά πούμε δύο λόγια γι' αὐτόν. Ἀπό μικρός λόγω τῆς ὑπέροχης φωνῆς του σπούδασε στή βασιλική μουσική σχολή, ἔγινε ἄριστος μουσικός και διωρίσθηκε ἀρχιμουσικός τῶν αὐτοκρατορικῶν ψαλτῶν. Ὁ βασιλεὺς θέλησε νά τόν παντρέψη μέ μιὰ πριγκήπισσα, ἀλλά ὁ Ἰωάννης ἐπιθυμοῦσε τή μοναχική ζωή. Γι' αὐτό μέ τήν πρόφαση ὅτι πηγαίνει στήν πατρίδα του γιά νά πάρει τή συγκατάδεση τῶν γονέων του γιά τό γάμο του, φεύγει στό Ἅγιον Ὄρος. Ἐκεῖ χωρίς νά φανερώσει ποιός ἦταν, κείρεται μοναχός στή Μεγίστη Λαύρα και ἀναλαμβάνει τό διακόνημα νά βόσκει στό βουνό τούς τράγους τῆς Μονῆς. Στό μεταξύ ὁ αὐτοκράτωρ τόν ἀνάζητοῦσε παντοῦ.

Μιά μέρα καθώς φύλαγε τό κοπάδι του ἄρχισε μέ θεῖο ἐνθουσιασμό νά ψάλλει μέ τήν ἀγγελική του φωνή. Κάποιος ἐρημίτης ἀπό κάποιο κοντινό σπήλαιο, ἀκούγοντας τή γλυκιά του φωνή βγήκε ἔξω και εἶδε μέ ἐκπληξή τούς τράγους ἀκίνητους νά ἀκοῦνε τήν ὠραία ψαλμωδία. Ἐπε τότε στόν ἠγούμενο τό γεγονός. Ὁ ἠγούμενος κάλεσε τόν Ἅγιο Ἰωάννη, ἔμαθε ποιός εἶναι και πήγε στόν αὐτοκράτορα γιά νά παύσει νά τόν ἀνάζητεῖ και νά τόν ἀφήσει ἤσυχο στή μοναχική ζωή. Ἀπό τότε ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἔμενε σέ ἓνα κελλί ἔξω ἀπό τή Λαύρα και ἔψαλλε στό Καθολικό τῆς Μονῆς τίς Κυριακές και τίς μεγάλες ἑορτές. Κάποτε σέ μιὰ Ἄγρυπνία κατά τό Σάββατο του Ἀκαθίστου ἀποκοιμήθηκε. Τότε τόν ἐπισκέφθηκε ἡ Θεομήτωρ, ἡ ὁποία τόν ἐπαίνεσε και τόν παρακίνησε νά ψάλλει, ἀφήνοντάς του σάν εὐλογία ἓνα χρυσό νόμισμα. Τό μισό νόμισμα βρίσκεται στό Ναό τῆς Μεγίστης Λαύρας, ένῳ ὅπως διαβάζουμε σέ βιβλίο τῆς Ἱστορίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, γραμμένο τό 1890 τό ἄλλο μισό εἶχε δοθεῖ ὡς εὐλογία στή Ρωσία.

5. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κουκουζέλης ἔγραψε πάρα πολλά μουσικά κομμάτια, Χερουβικά Κοινωνικά, Ἀνοιξαντάρια κ.λ.π. σέ ὅλους τούς ἤχους.

Ἀσχολήθηκε πολύ ἐπίσης μέ τή θεωρία τῆς Βυζ Μουσικῆς. Μετά ἀπό αὐτόν ἀκολουθοῦν μεγάλοι πρωτοψάλτες ὅπως ὁ Ξένος ὁ Κορώνης, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Κουκουζέλης, ὁ Ἰωάννης ὁ Κλαδάς και οἱ δύο μεγάλοι ψάλτες πού ἔψαλλαν στήν Ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως τόν καιρό τῆς Ἀλώσεως της ἀπό τούς Τούρκους : Ὁ Γρηγόριος Μπούνης πρωτοψάλτης και ὁ Μανουήλ Χρυσάφης ὁ Λαμπαδάριος δηλ. ὁ διευδύνων τόν ἀριστερό χορό.

Κατά τό διάστημα τῆς δουλείας του Ἑλληνισμοῦ στους Τούρκους ἡ ψαλτική παράδοση συνεχίζεται. Ἐδῶ διακρίνονται μεταξύ πολλῶν ἄλλων ὁ Μανουήλ Χρυσάφης ὁ Νέος, ὁ Γερμανός ἀρχιεπίσκοπος Νέων Πατρῶν, ὁ ἱερεὺς Βαλάσιος, ὁ Παναγιώτης Χαλάτζογλους, ὁ Πέτρος Μπερεκέτης, ὁ Ἰωάννης Τραπεζούντιος, ὁ Ἰάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης και ὁ Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος.

Τό 1814 τριμελής ἐπιτροπή ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπό τόν Χρῦσανθο μητροπολίτη Προύσης, Γρηγόριο Πρωτοψάλτη και Χουρμούζιο Χαροφύλακα, ἀπλοποίησε τόν τρόπο

μουσικής γραφής και διδασκαλίας τής εκκλησιαστικής μουσικής και μετέγραψε πολλά μουσικά κομμάτια από τήν παλαιά μουσική μέθοδο στή Νέα. Από τότε μέχρι σήμερα αναδείχθηκαν σπουδαίοι ψάλτες σε όλο τόν έλληνορθόδοξο χώρο. Στόν 20ο αιώνα αναφέρω για παράδειγμα τή σειρά τών πρωτοψαλτών Κωνσταντινουπόλεως : Γεώργιος Βιολάκης, Ίάκωβος Ναυπλιώτης, Κωνσταντίνος Πρίγγος, Θρασύβουλος Στανίτσας, ένῶ στό Ἅγιο Ὅρος ἔχουμε τόν διάκονο Διονύσιο Φιρφιρή, τήν ἀδελφότητα τών Δανιηλαίων και τήν ἀδελφότητα τών Θωμαδών. Ἐδῶ δέν μπορῶ νά παραλείψω τόν γλυκύτατο Ἄρχοντα Λαμπαδάριο Βασιλάκη Ἐμμανουηλίδη, τόν μέχρι τώρα διδάσκαλό μου.

6. Ἄς ἔρθουμε τώρα στά χαρακτηριστικά τής Βυζαντινής Μουσικής.

α) Ἡ Βυζαντινή Μουσική εἶναι ἀποκλειστικά φωνητική. Στήν Παλαιά Διαθήκη, ὅπως λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, εἶχε ἐπιτραπεί ἡ χρήση τών ὀργάνων ἐπειδή ὁ νοῦς τών Ἑβραίων ἦταν παχύς, ὅπως ἀκριβῶς τοῦς ἐπέτρεπε ὁ Θεός και τίς θυσίες. Τώρα ὁμως, λέγει ὁ Ἅγιος, δέν χρειάζομαστε κιθάρες, χορδές και ὄργανα, ἀλλά τή γλῶσσα μας, τή φωνή μας, ἡ ὁποία πρέπει νά εὔχεται και νά πλησιάζει τό Θεό μέ προσοχή και κατάνυξη.

β) Ἡ Μουσική αὐτή ἐπίσης εἶναι μονοφωνική. Εἴτε ψάλλει ἕνας εἴτε πολλοί, ἡ μελωδία, ἡ μουσική γραμμή εἶναι μία. Ὅταν ψάλλουν πολλοί μαζί, μία φωνή ἀκούγεται. Αὐτό φανερώνει τήν ἐνότητα τής πίστεως και αὐτό πού λέμε στή Θεία Λειτουργία : « Καί δός ἡμῖν ἐ ν ἐ ν ἰ σ τ ὀ μ α τ ι και μῆ καρδίᾳ δοξάζειν και ἀνυμνεῖν τό πανάγιον ὄνομά σου».

γ) Ἡ Βυζ. Μουσική εἶναι ἀντιφωνική, δηλ. ψάλλεται κατά ἀντιφωνία ἀπό δύο χορούς, τόν δεξιό και ἀριστερό. Αὐτή ἡ ἀντιφωνική ψαλμοδία καθιερώθηκε για πρώτη φορά στήν Ἀντιόχεια ἀπό τόν Ἅγιο Ἰγνάτιο τό Θεοφόρο, ὁ ὁποῖος εἶδε σε ὄραμα τοῦς Ἀγγέλους νά ὑμνοῦν μέ αὐτό τόν τρόπο τόν Τριαδικό Θεό.

δ) Ἐπειδή ὑπάρχει μονοφωνία, καλλιεργεῖται ιδιαίτερα ἡ μελωδία. Ὑπάρχει ποικιλία μουσικῶν κλιμάκων μέ διαστήματα ἄγνωστα στήν εὐρωπαϊκή μουσική.

ε) Παράλληλα μέ τήν ἐκτέλεση τής μονωδίας ἀκολουθεῖ τό ἰσοκράτημα πού εἶναι μία εὐθεῖα μουσική γραμμή πού ψάλλει ἕνα μέρος τών ψαλτῶν και ἡ ὁποία μοιάζει νά ὑποβαστάζει τή βασική μελωδία νά τήν τονίζει και νά τής δίνει συνοχή, ὁμορφιά και κατάνυξη. Σπανίως μεταβάλλεται ἡ μουσική βάση τοῦ ἰσοκρατήματος.

στ) Κατά τή βυζαντινή ψαλμοδία χρησιμοποιεῖται ὄχι μόνο ὁ λάρυγγας, ἀλλά ὀλόκληρη ἡ στοματική και ρινική κοιλότητα. Ὅλη ἡ φωνή γίνεται ἕνα ὄργανο για τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ.

ζ) Ὅπως εἶπαμε και στήν ἀρχή ἡ Βυζαντινή Μουσική δέν ἔχει αὐθαίρετες μελωδίες. Ὁ μελοποιός κατά τή σύνθεσή του πρέπει νά λάβει ὑπ' ὄψιν του τίς καθιερωμένες μουσικές «θέσεις», οἱ ὁποῖες ἔχουν γίνει δεκτές ἀπό τήν Ἐκκλησία και ἔχουν διαφυλαχθεῖ μέ μεγάλη εὐλάβεια μέσα στοῦς αἰῶνες.

η) Ἐνα ἄλλο ιδιαίτερα χαρακτηριστικό στοιχεῖο τής Βυζ. Μουσικής εἶναι οἱ ἐναλασσόμενοι ρυθμοί. Ὁ ρυθμός συνήθως καθορίζεται ἀπό τόν τονισμό τών συλλαβῶν. Μέ τοῦς ἐναλλασσόμενους ρυθμούς ἀποφεύγεται ἡ κοσμικότητα τών ὁμοιομόρφων ρυθμῶν πού χαρακτηρίζει τήν Εὐρωπαϊκή μουσική.

9) Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό τής Μουσικής μας είναι ή χρήση τών κρατημάτων («Κρατήματα»). Είναι οί λεγόμενες άσήμαντες λέξεις το, ρο, ρο, περιρεμ, τενενα κ.λ.π. Αύτά τά κρατήματα προστίθενται συνήθως στό τέλος τών ύμνων και συμβολίζουν τήν άρρητη, τή χωρίς ανθρώπινα λόγια ύμνωδία τών Άγγέλων. Στό τέλος π.χ. ενός ύμνου πρός τήν Άγία Τριάδα ή τήν Ύπεραγία Θεοτόκο, όταν έχουν είπωθει πλέον τά θεία δόγματα, ή ψυχή ξεχειλίζει σέ μία ύμνωδία χωρίς λόγια.

7. Άς πούμε τώρα ποιός είναι ό ρόλος, ποιό είναι τό «διακόνημα» τής Βυζ Μουσικής μέσα στήν Όρθόδοξη λατρεία.

Συνήθως λέγεται ότι ή Βυζ Μουσική είναι τό ένδυμα του λόγου, τής διδασκαλίας πού περιέχουν τά τροπάρια. Από όσα όμως λέγουν οί Άγιοι Πατέρες φρονώ ότι ή εκκλ. Μουσική είναι κάτι περισσότερο. Ό Άγιος Γρηγόριος επίσκοπος Νύσσης, αδελφός του Μ. Βασιλείου λέγει ότι ή μουσική είναι σύμφωνη μέ τή φύση μας και γι' αυτό ό προφήτης Δαυίδ άνέμιξε τή μελωδία μέ τή διδασκαλία τών άρετών. Αυτό πού έκανε μοιάζει σάν νά χύνει ένα μέλι γλυκό στή διδασκαλία του τό όποιο βοηθεϊ τήν ανθρώπινη ψυχή νά εξετάσει τόν έαυτό της και νά τόν θεραπεύσει. Λέγει επίσης ό Άγιος Γρηγόριος ότι ή εκκλ. Μουσική, ή άπλή και κατανυκτική πού παρεμβάλλεται στό θεία λόγια έχει σκοπό νά έρμηνεύσει, νά εξηγήσει τήν έννοια όσων λέγονται στους ύμνους, νά αποκαλύψει μέ τίς μελωδικές αλλαγές τής φωνής τό νόημα πού κρύβουν τά λόγια τών τροπαρίων. Η μουσική είναι σάν τό καρύκευμα τών φαγητών πού γλυκαίνει και κάμει ευχάριστα τά διδάγματα τής Έκκλησίας. (Γρηγ. Νύσσης, Είς τάς επιγραφάς τών ψαλμών). Ό Γέροντας Παΐσιος ό Άγιορείτης έλεγε ότι ή βυζαντινή μουσική έχει γλυκά «γυρίσματα», δηλ. γλυκειές μελωδικές εκφράσεις. Άλλοτε μοιάζουν σάν άηδόνι, άλλοτε σάν άπαλό κυματάκι, ένψ άλλοτε δίνουν μία μεγαλοπρέπεια. Και μέ όλα αύτά αποδίδουν τονίζουν τά πνευματικά νοήματα. Έλεγε ακόμη ότι ή μουσική αύτή ειρηνεύει τήν ψυχή.

Ό Γέροντας Πορφύριος έλεγε : « Η Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική είναι διδασκαλία...μαλακώνει τήν ψυχή του ανθρώπου και σιγά - σιγά τήν μεταρσιώνει σέ άλλους κόσμους πνευματικούς. Μέ τούς φθόγγους αυτούς ή Βυζ. Μουσική σπέρνει ήδονή και τέρψη και ευχαρίστηση ταξιδεύοντας τόν άνθρωπο σέ κόσμο πνευματικό».

Ό πνευματικός μου πατέρας ό αρχιμανδρίτης Σαράντης Σαράντος λέγει επίσης ότι ή μουσική κατά τήν ψαλμωδία συμβολίζει τή Χάρη και τήν παρουσία του Άγίου Πνεύματος στήν Έκκλησία. Γι' αυτό τό διακόνημα τής ψαλμωδίας είναι σημαντικό και οί ψάλτες άνήκουν στόν κατώτερο κλήρο τής Έκκλησίας μας.

Ό πατήρ Έφραίμ από τά Κατουνάκια του Άγίου Όρους, ένας άγιος, διορατικός γέροντας έλεγε ότι σέ κάθε μοναστήρι, δυό είναι τά σημαντικότερα διακονήματα πού παρηγορούν τούς πατέρες, του μαγεϊρου και του ψάλτη.

8. Γι' αυτό ό βυζαντινός ψάλτης για νά ασκήσει αυτό τό διακόνημα χρειάζεται ορισμένες σοβαρές προϋποθέσεις :

α) Πρέπει νά γνωρίζει πολύ καλά τή μουσική. Γι' αυτό όπως είπα στήν αρχή τής όμιλίας μου κατά τήν παράδοση τής Βυζαντινής Μουσικής υπάρχει μία μ α κ ρ ο χ ρ ό ν ι α σχέση διδασκάλου και μαθητου τόσο στή διδασκαλία όσο και στήν ψαλμωδία. Ό π. Παΐσιος

διαμαρτύρεται γι' αυτούς τούς ψάλτες πού ψάλλουν τυποποιημένα, χωρίς μουσική έκφραση, ρηγά. Μοιάζει ή ψαλμωδία τους έλεγε σάν «νά πέρασε οδοστρωτήρας και τά ίσοπέδωσε όλα», ένω «ή σωστή ψαλμωδία είναι τό ξεχειλίσιμα τής έσωτερικής πνευματικής καταστάσεως. Είναι θεία εύφροσύνη! Δηλαδή εύφραίνεται ή καρδιά από τόν Χριστό και μέ καρδιά εύφρόσυνη μιλάει ό άνθρωπος στόν Θεό».

6) Απαιτείται νά σέβεται τήν παράδοση τής ψαλτικής και νά μήν άλλοιώνει τά μουσικά κείμενα ούτε κατά τήν εκτέλεση, ούτε κάνοντας δικές του διασκευές. Ακούγοντας ό π. Παΐσιος κάποιον μοναχό νά ψάλλει άλλοιωμένη μία Δοξολογία του Πέτρου του Πελλοπονησίου, τόν μάλλωσε και του είπε ότι αν μπορούσε άς έφτιαχνε κάποια δική του Δοξολογία και νά μήν άλλοιώνει αυτή τήν παλαιά μελωδία πού δείχνει έλλειψη εύλάβειας.

γ) Ό ψάλτης πρέπειά είναι εύλαβής και νά ψάλλει ταπεινά. « Όποιος ψάλλει» λέει ό γέροντας Παΐσιος για νά ψάλλει κατανουκτικά « πρέπει νά έχει τό νοϋ του στά θεία νοήματα και νά έχει εύλάβεια νά μήν πιάνει τά θεία νοήματα λογοτεχνικά, αλλά μέ τήν καρδιά. Άλλο ή εύλάβεια και άλλο ή τέχνη, ή επιστήμη τής ψαλτικής. Η τέχνη χωρίς εύλάβεια είναι ...μπογιές» Μέ αυτά πού λέει ό γέροντας θέλει νά μάς εξηγήσει ότι ή ψαλτική τέχνη είναι απαραίτητη, όπως και οι μπογιές για τόν άγιογράφο. Άλλά χωρίς τήν εύλάβεια και τήν κατάνυξη ή τέχνη αυτή είναι περιττή.

Συνεχίζοντας λέει ό π. Παΐσιος ότι « όταν ό ψάλτης ψάλλει μέ εύλάβεια, ξεχειλίζει από τήν καρδιά του ή ψαλμωδία και ψάλλει κατανουκτικά». Για νά γίνει αυτό πρέπει ό ψάλτης νά είναι σέ καλή πνευματική κατάσταση και νά είναι τακτοποιημένος, ίσοροπημένος έσωτερικά.

Και ό γέροντας Πορφύριος έπαινούσε πολύ τούς άγιορείτες ψάλτες πού έψαλλαν, άπλά, κατανουκτικά ταπεινά μέ σκοπό νά βοηθήσουν τούς προσευχομένους μοναχούς και έλεγε ότι ό άγιος ψάλτης έχει και κάτι άλλο, δέν έχει μόνο τή φωνή. Μαζί μέ τή φωνή πού εκπέμπεται μέ τά ήχητικά κύματα, εκπέμπεται και κάποια χάρη μέ άλλα κύματα, μυστικά, πού άγγίζουν τίς ψυχές τών ανθρώπων και τίς συγκινούν βαθύτατα. Γίνεται ένα πολύ μεγάλο μυστήριο».

Άγαπητοί μου άδελφοί,

Σ' αυτό τό μεγάλο μυστήριο τής κοινωνίας του ανθρώπου μέ τό Θεό μέσα στή θεία λατρεία διακονεί ή βυζαντινή εκκλ. Μουσική. Σάν εκκλησιαστική τέχνη, όπως και ή εικονογραφία και ή ύμνογραφία και ή εκκλ. αρχιτεκτονική έχει μέσα της τό καλλιτεχνικό στοιχείο, άπαιτεί επιδεξιότητα και δημιουργικότητα. Άλλά δέν είναι μία αυτόνομη τέχνη κατά τήν όποία ό καλλιτέχνης εκφράζεται όπως θέλει βάζοντας τούς δικούς του κανόνες. Οι βυζαντινοί ψάλτες όφείλουν νά ακολουθοϋν τήν παραδεδομένη ψαλμωδία νά ψάλλουν και νά συνδέτουν μελωδίες σύμφωνα μέ τούς αρχαιοπαράδοτους κανόνες και, όπως διαβάζουμε σέ παλαιό βιβλίο θεωρίας τής Μουσικής, νά μιμοϋνται τά άγγελικά τάγματα, νά τά ακολουθοϋν και μέ φόβο και τρόμο ιστάμενοι στό Ναό νά ύμνοϋν τόν Θεό μέ άγια άσματα.

Εϊθε ή Χάρις του Τριαδικου Θεου μέ τίς πρεσβείες του Άγίου Σεργίου του Ραντονέζ, του Άγίου Σεραφείμ του Σάρωφ, τών γερόντων τής Όπτινα, του Άγίου Ιωάννου τής Κροστάνδης, τών άγιων Νεομαρτύρων πού έδωσαν τά τελευταία χρόνια τή ζωή τους για τό Χριστό και πάντων τών έν τή Ρωσία διαλαμψάντων Άγιών νά σκεπάξει και νά στηρίξει όσους άσχολοϋνται μέ αυτό τό διακόνημα τής ψαλτικής τέχνης, ώστε νά βοηθοϋν τούς έν Χριστώ άδελφούς στή πορεία τους προς τόν ουρανό.